

Erdoğan “400 Milletvekili Verseler Böyle Olmazdı” Dedi mi Demedi mi?

Kerem Altıparmak, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi,
e-posta: altıparmak@politics.ankara.edu.tr

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın bir televizyon röportajında söylediği sözler büyük spekülasyon konusu oldu. Öyle ki, ülkenin en çok satan gazetelerinden biri bu konuşma yüzünden basıldı. Muhaliflerin her eyleminde savcıların dava açmakta hiç tereddüt etmedikleri 2911 Sayılı Yasanın hemen her hükmü ihlal edildi. Buna ilişkin işlem yapmayan Savcılık, gazete hakkında “algı operasyonu” yaptığı gerekçesi ile soruşturma başlattı. Bilindiği gibi sonrasında da gazeteyi bünyesinde bulunduran medya grubu ile ilgili terör propagandasından soruşturma açıldı.

Hürriyet gazetesi ve sosyal medyada onbinlerce kişi Cumhurbaşkanı’nın Dağlıca Saldırısı sonrasında “400 milletvekili verseler böyle olmazdı” dediğini düşünüyordu. Başta soruyu soran ve muhtemelen sorduğuna pişman olan Melih Altınok ve hükümet ve Erdoğan taraftarı onbinler ise böyle demediğine ve bu söylenenin çarpıtıldığına.

Bu sorunun kesin cevabını bu yazıda vermem mümkün değil. Zaten doğrusunun ilki olduğunu söylesem muhtemelen yargılanırım. Ama asıl sorun da bu. Bu tartışma ve sonrasında saldırlar ve açıldığı iddia edilen soruşturma Türkiye’deki ifade özgürlüğü sorununun geldiği vahim noktayı işaret ediyor. Yeni yaklaşım ifadenin yanında muhakeme yeteneğimizi, yani düşünme imkânımızı elimizden almayı hedefliyor, insan olmayı inkâr etmemizi istiyor.

Algı Operasyonu

Erdoğan taraftarlarına göre “Erdoğan böyle bir şey demedi, onun böyle söylediğini iddia edenler algı operasyonu yapıyor”. Bu görüşü savunanlara göre, Cumhurbaşkanının ne demek istediğini ancak yine kendisi bilebilir ve onun demediğini, kast etmediğini söylediği şeylerin aksi yönde yorumlanması ve aktarılması mümkün değildir.

Bir başka deyişle; bu görüşte olanlar Erdoğan’ın ne düşündüğü ve söylediği hakkında düşünmenin, muhakeme etmenin, duyulandan sonuç çıkarmanın meşru olmadığını söylüyorlar. Böylece aslında, insanın temel niteliklerinden birini, muhakeme yapma kapasitesini reddediyorlar.

Neden böyle olduğunu açıklayalım. İnsan hakları hukuku, ifade özgürlüğü

değerlendirmesinde iki tip ifadeyi birbirinden ayırır. Bir ifadenin sınırlandırılmasının meşru olup olmadığının tespitinde dikkat edilmesi gereken unsurlardan biri; aktarılanın bir olay mı (*fact*), yoksa bir değer yargısı mı (*value judgment*) olduğudur. Eğer haberci bir olayı aktarıyorsa, gerçekleştiği iddia edilen olayın gerçekleşip gerçekleşmediği tartışılabilir, bu nedenle bunun kanıtlanması da istenebilir. Yakın bir örnekle açıklayalım. Başbakan Davutoğlu, Dağlıca'da öldürülen askerlerin cenazelerinin özel birlikler tarafından alındığını söylemiş, başkaları ise bunun doğru olmadığını ileri sürmüştür. Bu bir olaydır ve aksini ileri süren bunu kanıtlamaya davet edilebilir. Aynı şekilde, Başbakan'ın saldırıyı bildiği ancak açıklanmasının milli maçın sonrasına bırakıldığı iddiası da bir olaydır, kanıtlanabilir.

Değer yargısı ise olay gibi kanıtlanabilir bir şey değildir. Ne bir gazeteci, ne de sıradan bir insan değer yargısını kanıtlamaya davet edilemez. Örneğin, hükümetin dış politikada “beceriksiz” olduğunu ifade eden bir gazetecinin bunu kanıtlamaya davet edilmesi manasız ve imkânsızdır. Bu değerlendirmeyi yanlış bulanlar, tersini iddia edip o gazeteciyi veya kişiyi eleştirebilirler ama hükümetin beceriksiz olduğunu kanıtlayamayan gazeteci hukuki yaptırıma tabii tutulamaz. Hem Anayasa hem de AİHS tam da bu nedenle sadece düşünceleri değil “kanaatleri” de korur.

Gri Bölge: Olay mı Değer Yargısı mı?

Bununla birlikte, bu iki kategoriyi her zaman birbirinden ayırmak kolay değildir. AİHM, bu nedenle ulusal mahkemeler tarafından olay olduğu saptanan ve ilk bakışta öyle görünen bildirimlerin aslında değer yargısı olabileceğini değerlendirmektedir. Ortaya konulması gereken olgusal kanıtın derecesinin, dolayısıyla ifadenin değer yargısına dayalı bir ifade mi yoksa olguya dayalı bir ifade mi olduğunun her olayın şartlarına göre değerlendirilmesi gerekir. Bu değerlendirmede ifadenin yöneldiği kişinin bilinirliği, ifadenin kullanıldığı bağlamı oluşturan olayın bilinirliği ve de ifadenin kamusal bir tartışma bağlamında kullanılıp kullanılmadığı dikkate alınır. İfadenin yöneldiği kişinin ve de olayın kamuoyu tarafından biliniyor olması, ifadenin kamusal bir tartışma bağlamında kullanılması halinde, ilk bakışta olguya dayalı ifade şeklinde nitelendirilebilecek ifadelerin değer yargısına dayalı ifade olarak nitelendirilebilmesi sonucunu doğurur. (Feldek/Slovakya, no: 29032/95, 12.07.2001, para.86).

Bu şekilde Mahkeme, her ne kadar bir olay aktarımı da olsa bir vakaya dayalı olarak kullanılan sıfatların eğer bu bağlantı ile söylendiği açıksa değer yüklü ifade olarak (*value-laden*) değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Karsai/Macaristan, no. 5380/07, 01.12.2009, para 33).

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 400 milletvekili ile ilgili yaptığı konuşma tam da bu niteliktedir. Yani tartışma bir olaya, Erdoğan'ın bir şeyi demiş olup olmadığına ilişkin gibi gözükmekle birlikte aslında bizzat bu kişi hakkındaki bir değer yargısına ilişkindir, çünkü Erdoğan'ın konuşması hakkında aleyhte değerlendirme yapanlar bu olayı daha önceki değerlendirmeleri ışığında yapmıştır.

Cumhurbaşkanı, seçimler öncesinde AGİT gibi bağımsız gözlemcilerin raporlarına göre hükümeti destekleyen, muhalefeti eleştiren konuşmalar yaptığı çok sayıda açılışa katılmıştır. Bu konuşmaların birinde, "400 vekil verin bu iş çözülsün" demiştir. Her ne kadar Parti belirtmediğini söylese de, neyi kast ettiği açıktır. 13 yıldır, AKP hariç hiçbir parti değil 400, 200 milletvekili bile çıkaramamıştır. Tüm anketlere göre aynı parti seçim öncesinde de açık ara öndedir. Cumhurbaşkanı sıklıkla, bu Partinin kendi dönemindeki başarılarına yollama yapmaktadır. AKP seçmeniyle, Erdoğan'ı destekleyenler de çok benzeştir. Bağımsız gözlemcilerin tamamı Cumhurbaşkanı'nın tarafsızlığını yitirerek aynı partiye destek verdiğini değerlendirmiştir. Öyle ki, Başbakanlık Başdanışmanı olarak görev yapmış Etyen Mahçupyan bir TV programında Cumhurbaşkanı'nın AKP Kongresine müdahale ederek listeleri belirlediğini açık açık ifade etmiştir.

Dağlıca saldırısının olduğu akşam, sunucu 400 milletvekili sorusunu sormuş, Erdoğan da spekülasyon konusu cevabı vermiştir. Saldırıyla bu konu arasında tam bağlantı kurmuş mudur, kurmamış mıdır sorusunun cevabını vermek güçtür. Kim bilir belki de gerçekten, tam da bunu kast etmemiştir. Etmedim dediğine göre, öyle de varsayabiliriz. Ya da demişse belki de irade dışı olarak bunu söylemiştir.

Ne var ki, Erdoğan'ın bunu doğrudan söyleyip söylemediği hiç de taraftarlarının ifade ettiği gibi tartışmanın merkezinde değildir. Erdoğan'ın açıklaması aleyhinde değerlendirmede bulunan insanlar, daha önceki konuşmaları da dikkate alarak açık bir değer yargısı bildiriminde bulunmuşlardır. Bu olay dizgesi içerisinde, bu konuşmanın ancak bu şekilde anlaşılabilirliğini düşünmüşlerdir. Bu nedenle Hürriyet ve onbinlerce sosyal medya kullanıcısı tarafından yapılan ilk bakışta bir olay aktarımı gibi gözüke de, aslında insanların değer yargısının iletimidir. Nasıl hükümetin beceriksiz olduğunun kanıtlanması istenemezse, tüm özetlenen gelişmeler sonrasında Erdoğan'ın konuşmasından neden böyle bir sonuç çıkarıldığı da sorgulanamaz, kınanamaz ve engellenemez. Bir kişi muhakeme ettikten sonra, Erdoğan'ın konuşmasıyla olan olaylar arasında bağlantı kurabileceği gibi bunu tamamen reddedebilir de. Düşünce ve kanaat özgürlüğü tam da bu demektir. Olayları herkes kendi akıl süzgecinden geçirip, dilediği sonuca ulaşabilir. Üst düzeyde bir siyasetçinin ne dediğine dair kanaatte bulunma özgürlüğü yoksa aslında ifade özgürlüğü de yok demektir.

Görüldüğü gibi asıl sorun Erdoğan'ın bir şey deyiş demediği değil, insanların onun dediğini sorgulama, üzerinde düşünme ve yargıya ulaşma hakkının olup olmadığıdır. "Algı operasyonu" gibi ne ceza hukukunda ne de insan hakları mevzuatında yeri olmayan kavramlar, yılların içtihadından süzülüp gelmiş bu ayrımların yerini alamaz.

Suyun bu kadar bulandığı bir dönemde, bu tür ayrımlar fazla fantastik gelebilir. Adaleti, insan haklarını ve hukuk devletini savunduğumuz her seferinde olduğu gibi "bunlar boş işler" diyenler de çıkabilir. Ne var ki, yüz yıllara dayalı ifade özgürlüğü kazanımlarına tam da seslerin en çok kısıldığı zamanlarda ihtiyacımız var. Daha çok ölüm olmasın, barış olsun diye.